

**Ελληνική μνημειακή
ζωγραφική**

Δ. Πλάντζος

Διάρθρωση μαθημάτων

1. Εισαγωγικά (12/3)
2. Πηγές και μεθοδολογία (12/3)
3. Υλικά και τεχνικές (19/3)
4. Η μνημειακή ζωγραφική στην Ελλάδα της Εποχής του Χαλκού (19/3)
5. Πρώιμη ελληνική ζωγραφική, 7ος-6ος αι. π.Χ. (26/3)
6. Μνημειακή ζωγραφική και αρχαιομετρική έρευνα [Χαρίκλεια Μπρεκουλάκη] (2/4)
7. Ο Πολύγνωτος και η ζωγραφική του 5ου αι. π.Χ. (9/4)
8. Τετραχρωμία και σκιαγραφία: Απολλόδωρος, Ζεύξις, Παρράσιος (16/4)
9. Μακεδονικοί Τάφοι I (23/4)
10. Μακεδονικοί Τάφοι II (14/5)
11. Ψηφιδωτά (14/5)
12. Μνημεία της Ελληνιστικής περιόδου (21/5)
13. Ελληνορωμαϊκή ζωγραφική I (28/5)
14. Ελληνορωμαϊκή ζωγραφική II (4/6)

Διάρθρωση μαθημάτων

1. Εισαγωγικά (12/3)
2. Πηγές και μεθοδολογία (12/3)
3. Υλικά και τεχνικές (19/3)
4. Η μνημειακή ζωγραφική στην Ελλάδα της Εποχής του Χαλκού (19/3)
5. Πρώιμη ελληνική ζωγραφική, 7ος-6ος αι. π.Χ. (26/3)
6. Μνημειακή ζωγραφική και αρχαιομετρική έρευνα [Χαρίκλεια Μπρεκουλάκη] (2/4)
- 7. Ο Πολύγνωτος και η ζωγραφική του 5ου αι. π.Χ. (9/4)**
8. Τετραχρωμία και σκιαγραφία: Απολλόδωρος, Ζεύξις, Παρράσιος (16/4)
9. Μακεδονικοί Τάφοι I (23/4)
10. Μακεδονικοί Τάφοι II (14/5)
11. Ψηφιδωτά (14/5)
12. Μνημεία της Ελληνιστικής περιόδου (21/5)
13. Ελληνορωμαϊκή ζωγραφική I (28/5)
14. Ελληνορωμαϊκή ζωγραφική II (4/6)

1. Οι επινοήσεις του 5ου αιώνα
και οι επιδράσεις τους

Η εξέλιξη της πρώιμης ζωγραφικής σύμφωνα με τον Πλίνιο:

- *Pictura monochromatos*
- *Colores austeri / colores floridi*
- *Ars ipsa distinxit: lumen atque umbras*
- *Splendor* [τόνος και άρμολγή]

tonus et harmoge:

Τελικά η ίδια η τέχνη από μόνη της κατάκτησε την αυτονομία της ανακαλύπτοντας το φως και τις σκιές και την αντίθεση των χρωμάτων μεταξύ τους που εντείνεται με την εναλλαγή τους. Αργότερα προστέθηκε η λάμψη (*splendor*) που είναι άλλο πράγμα από το φως. Το διάστημα ανάμεσα στο φως και τη σκιά ονομάζεται «τόνος»: το σμίξιμο των χρωμάτων και το πέρασμα από το ένα στο άλλο λέγεται «αρμογή».

Πλίνιος, *ΦΙ* 35.29

tonus et harmoge:

Τελικά η ίδια η τέχνη από μόνη της κατάκτησε την αυτονομία της ανακαλύπτοντας το φως και τις σκιές και την αντίθεση των χρωμάτων μεταξύ τους που εντείνεται με την εναλλαγή τους. Αργότερα προστέθηκε η λάμψη (*splendor*) που είναι άλλο πράγμα από το φως. Το διάστημα ανάμεσα στο φως και τη σκιά ονομάζεται «**τόνος**»: το σμίξιμο των χρωμάτων και το πέρασμα από το ένα στο άλλο λέγεται «**αρμογή**».

Πλίνιος, *ΦΙ* 35.29

tonus et harmoge:

Τελικά η ίδια η τέχνη από μόνη της κατάκτησε την αυτονομία της ανακαλύπτοντας το φως και τις σκιές και την αντίθεση των χρωμάτων μεταξύ τους που εντείνεται με την εναλλαγή τους. Αργότερα προστέθηκε η λάμψη (*splendor*) που είναι άλλο πράγμα από το φως. Το διάστημα ανάμεσα στο φως και τη σκιά ονομάζεται «**τόνος**»: το σμίξιμο των χρωμάτων και το πέρασμα από το ένα στο άλλο λέγεται «**αρμογή**».

Πλίνιος, *ΦΙ* 35.29

tonus et harmoge:

Τελικά η ίδια η τέχνη από μόνη της κατάκτησε την αυτονομία της ανακαλύπτοντας το φως και τις σκιές και την αντίθεση των χρωμάτων μεταξύ τους που εντείνεται με την εναλλαγή τους. Αργότερα προστέθηκε η λάμψη (*splendor*) που είναι άλλο πράγμα από το φως. Το διάστημα ανάμεσα στο φως και τη σκιά ονομάζεται «**τόνος**»: το σμίξιμο των χρωμάτων και το πέρασμα από το ένα στο άλλο λέγεται «**αρμογή**».

Πλίνιος, *ΦΙ* 35.29

Χρώμα και όραση

- Ψευδ. Αριστοτέλους, *Περί Χρωμάτων*:
 - «δεν βλέπουμε κανένα από τα χρώματα καθαρά όπως πραγματικά είναι, αλλά όλα αναμειγμένα με άλλα»
 - «ακόμη και αν δεν έχουν αναμειχθεί με οποιοδήποτε άλλο χρώμα, είναι αναμειγμένα με ακτίνες φωτός και με σκιές, και έτσι φαίνονται διαφορετικά και όχι όπως είναι» (792b27-793a22).
- Αριστοτέλους, *Περί Αισθήσεως*: τα ενδιάμεσα χρώματα παράγονται στην πραγματικότητα από την ανάμιξη του μελανού με το λευκό (440a31-B23)

Η εξέλιξη της πρώιμης ζωγραφικής σύμφωνα με τον Πλίνιο:

- *Pictura monochromatos*
- *Colores austeri / colores floridi*
- *Ars ipsa distinxit: lumen atque umbras*
- *Splendor* [τόνος και αρμογή]

2. Η τετραχρωμική παλέτα

Τετραχρωμία

με μόνο τέσσερα χρώματα [...] ο Απελλής, ο Αετίων, ο Μελάνθιος και ο Νικόμαχος, οι ενδοξότατοι αυτοί ζωγράφοι, έκαναν τα αθάνατα εκείνα έργα.

Πλίνιος, *ΦΙ* 35.50

Κικέρων (106-43 π.Χ.):

Στο έργο του Ζεύξη, του Πολυγνώτου, του Τιμάνθη και των υπολοίπων που χρησιμοποιούσαν μόνο τέσσερα χρώματα, επαινούμε τις μορφές και τις γραμμές τους. Αλλά στο έργο του Αετίωνα, του Νικομάχου, του Πρωτογένη, του Απελλή όλα είναι ήδη τέλεια.

Κικέρων, *Βρούτος* 18.70

Τετραχρωμία

- α. Μηλία Γη (*Melinum*): λευκό οξείδιο πυριτίου, καολίνη ή μίγμα των δύο. Θεόφραστος, *Περί Λίθων* 9,62. Βιτρούβιος 7.7.3.
- β. Αττική ώχρα: φυσική χρωστική, περιεκτική σε ένυδρο οξείδιο του σιδήρου.
- γ. Ερυθρή «σινωπική» ώχρα του Πόντου (*Σινωπική γη* ή *μίλτος*), περιεκτική σε αιματίτη (ιζηματογενές ορυκτό του σιδήρου).
- δ. Ατραμέντουμ (*atramentum sutorium*, μελαντηρία). Πβ. *atramentum scriptorium*.

Λευκός κρατήρας.
π. 440 π.Χ.

Αττική λευκή κύλιξ (εσωτερικό)
με παράσταση της Ήρας
(επιγραφή). Περ. 470 π.Χ.

Αττική λευκή κύλιξ (εσωτερικό)
με παράσταση θεάς ή ιέρειας
που τελεί σπονδή σε βωμό.
Περ. 470 π.Χ.

Οι φιλοσοφικές προεκτάσεις της τετραχρωμίας:

- η αρχή της τετραχρωμίας βασίστηκε τόσο στην προέλευση και γεωλογική σύνθεση των χρωστικών ουσιών όσο και στην αισθητική τους αξία
- Ιωάννης Στοβαίος (5^{ος} αι. μ.Χ.): ο Πυθαγόρας υποστήριζε ότι «λευκό και μελανό, ερυθρό και ωχρό» ήταν τα τέσσερα βασικά γένη των χρωμάτων - «λευκόν τε καὶ μέλαν ἐρυθρόν τε καὶ ὠχρόν» (Εκλογές 1.16.7).
- Εμπεδοκλής (5^{ος} αι. π.Χ.): υπάρχουν τέσσερα βασικά χρώματα, «όσα και τα στοιχεία» (Εκλογές 1.16.1).
- Σύμφωνα με τη θεωρία του Εμπεδοκλή, ο κόσμος αποτελείται από τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία -φωτιά, αέρα, νερό, γη- αναμειγμένα με τον ίδιο τρόπο που οι ζωγράφοι «λαμβάνουν στα χέρια τους τις χρωστικές ουσίες, τις αναμειγνύουν αρμονικά, παίρνοντας περισσότερο από κάποιες χρωστικές, λιγότερο από άλλες, και από αυτές ετοιμάζουν μορφές που μοιάζουν με όλα τα πράγματα»

Οι φιλοσοφικές προεκτάσεις της τετραχρωμίας:

- Πλάτωνος, *Τίμαιος* (67c4-68d7): η δημιουργία του σύμπαντος ως γένεση και μίξη χρωμάτων - φωτεινό «λευκόν» / σκιερό «μέλαν», ενδιάμεσες αξίες: το φλογερό «έρυθρόν» / «ξανθόν» (ώχρα, αλλιώς «χλωρόν»)
- η ζωγραφική ως προσομοίωση των μηχανισμών της φύσης
- η τετραχρωμία αποτέλεσμα θρησκευτικών πεποιθήσεων;

3. Πολύγωνο

Πολύγνωτος ο Θάσιος (ΦΙ 35.58-59)

- 460-450 π.Χ.
- Μεγάλες συνθέσεις του στην Αθήνα και τους Δελφούς
- Καταργεί την παρατακτική διάταξη και την ενιαία γραμμή εδάφους
- Εισάγει τη διάσταση του βάθους, στοιχεία του τοπίου, και την έκφραση του προσώπου

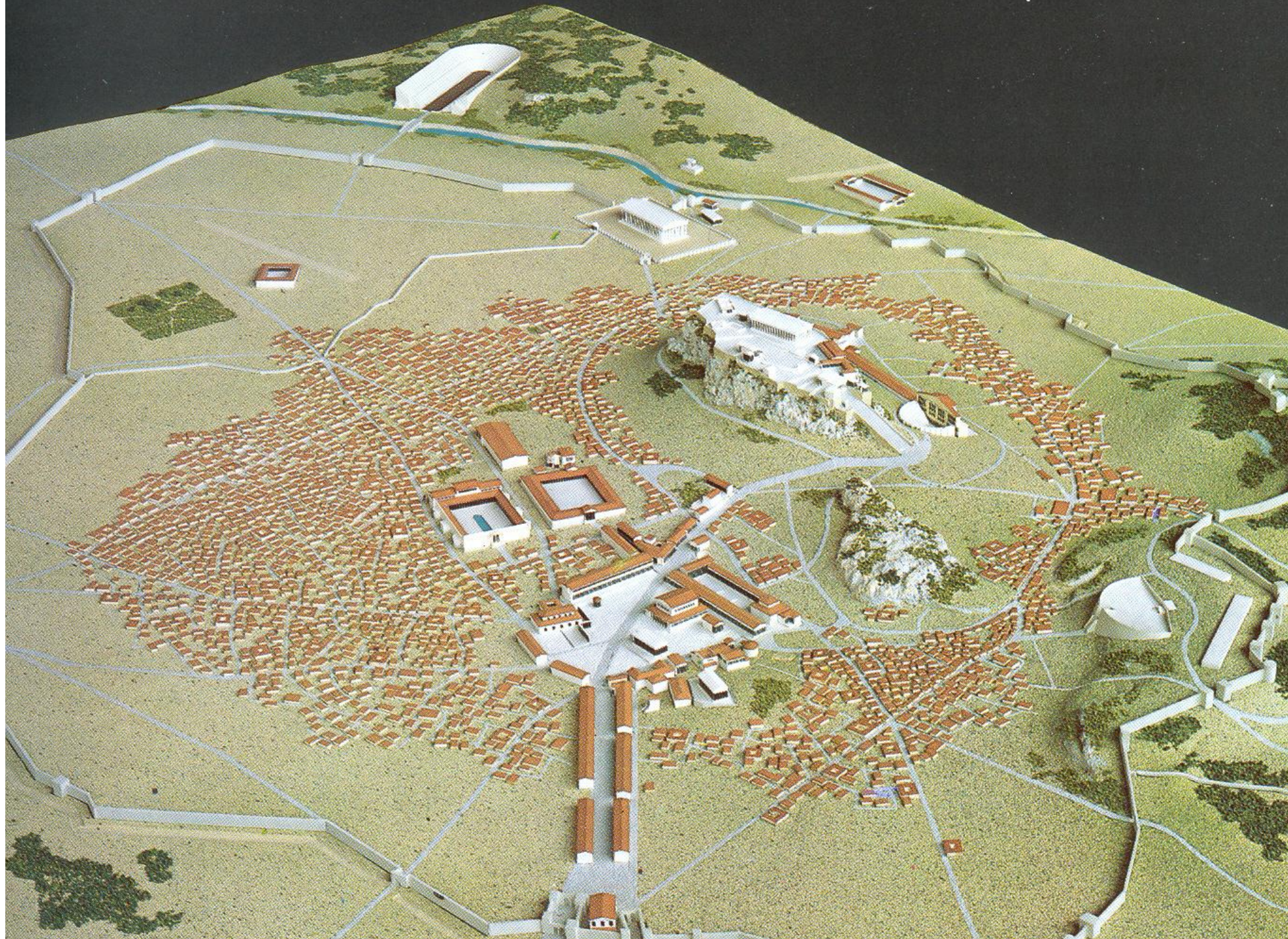
Πολύγνωτος

[...] Ο Θάσιος Πολύγνωτος [...] πρώτος ζωγράφισε γυναίκες με διάφανα μάτια και με μίτρες ποικιλόχρωμες στο κεφάλι και εφάρμοσε πολλές καινοτομίες στη ζωγραφική, αφού πρώτος καθιέρωσε να παριστάνεται το στόμα ανοιχτό, να φαίνονται τα δόντια και, εγκαταλείποντας την αρχαία ακαμψία, ποίκιλε τις εκφράσεις του προσώπου.

Πλίνιος, *ΦΙ* 35.58

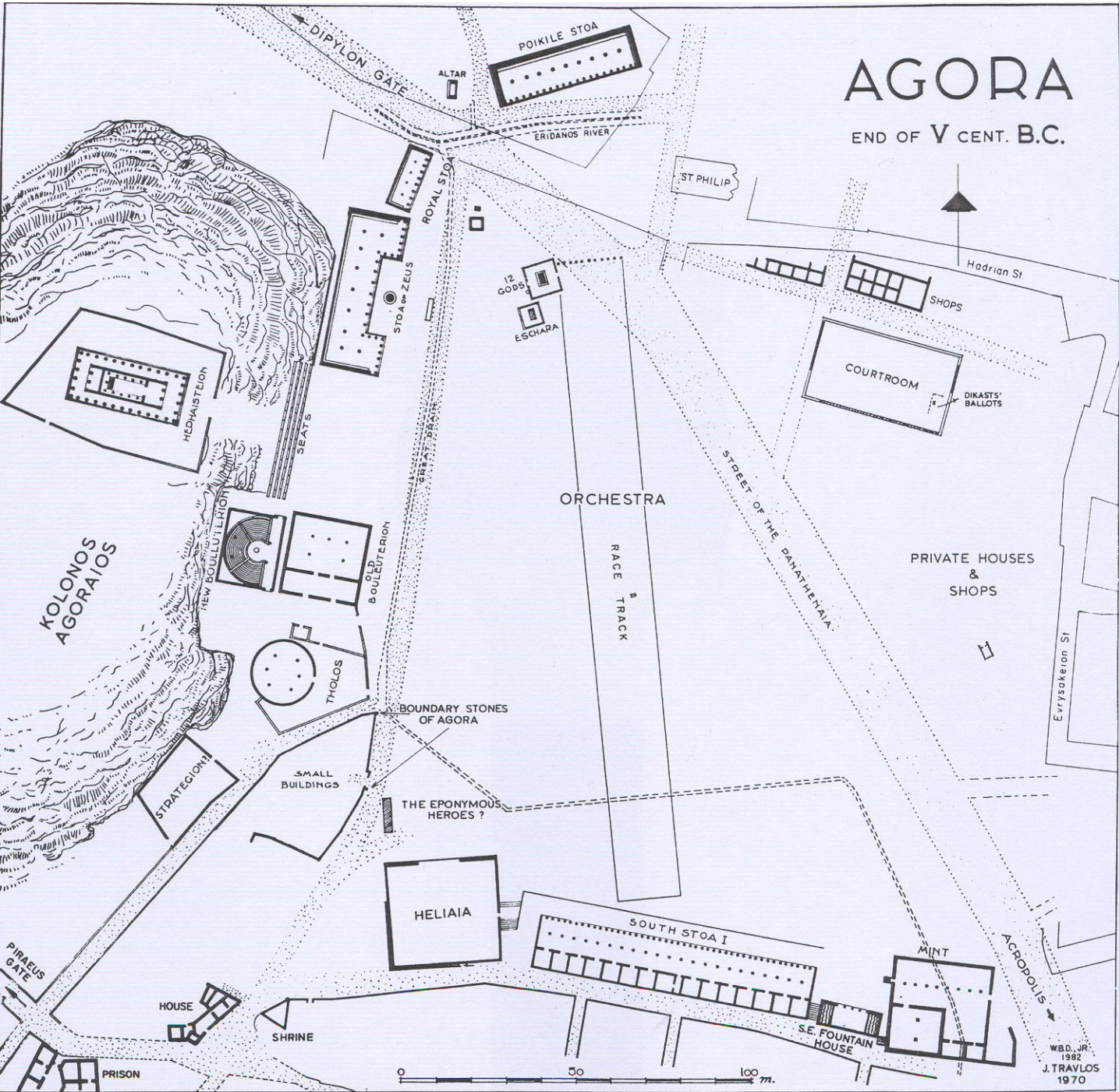

Αττικός ερυθρόμορφος αμφορέας.
Περ. 490 π.Χ.

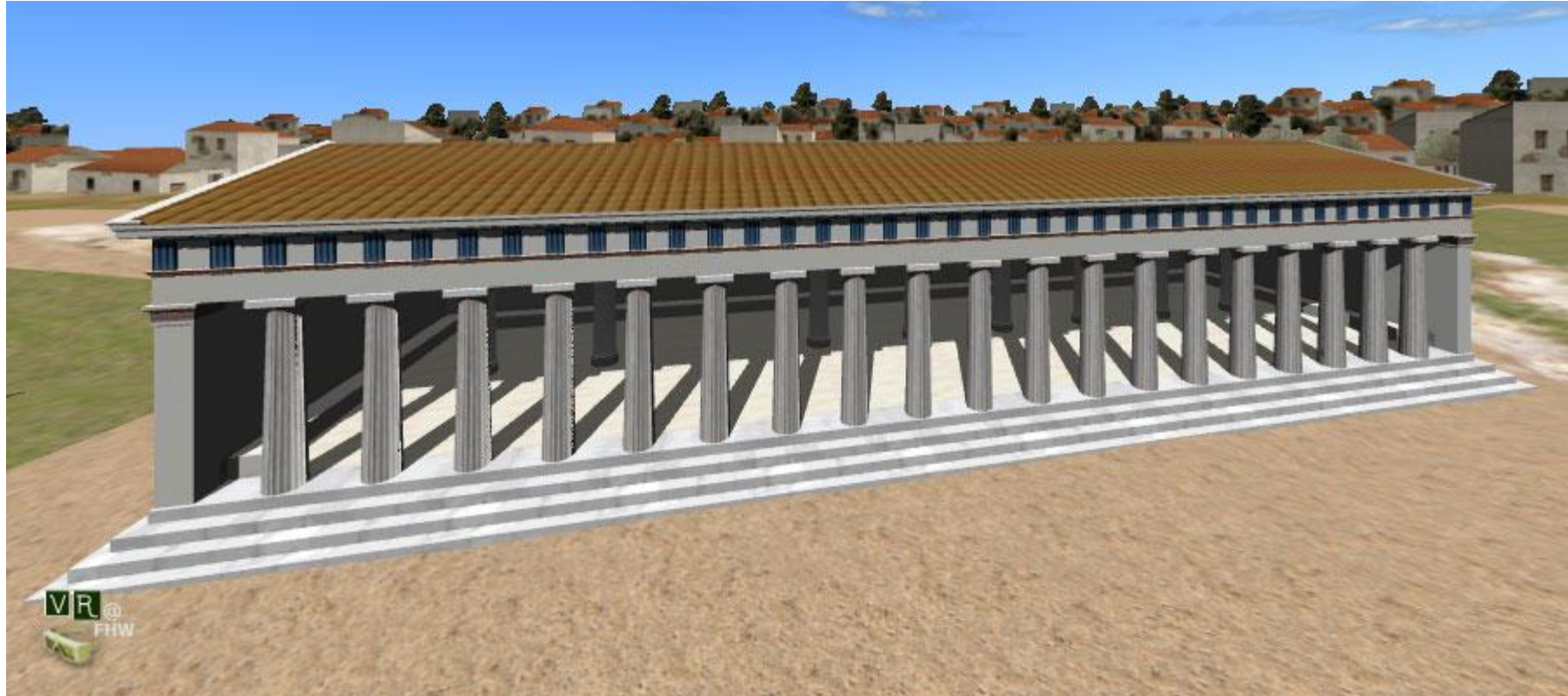
AGORA

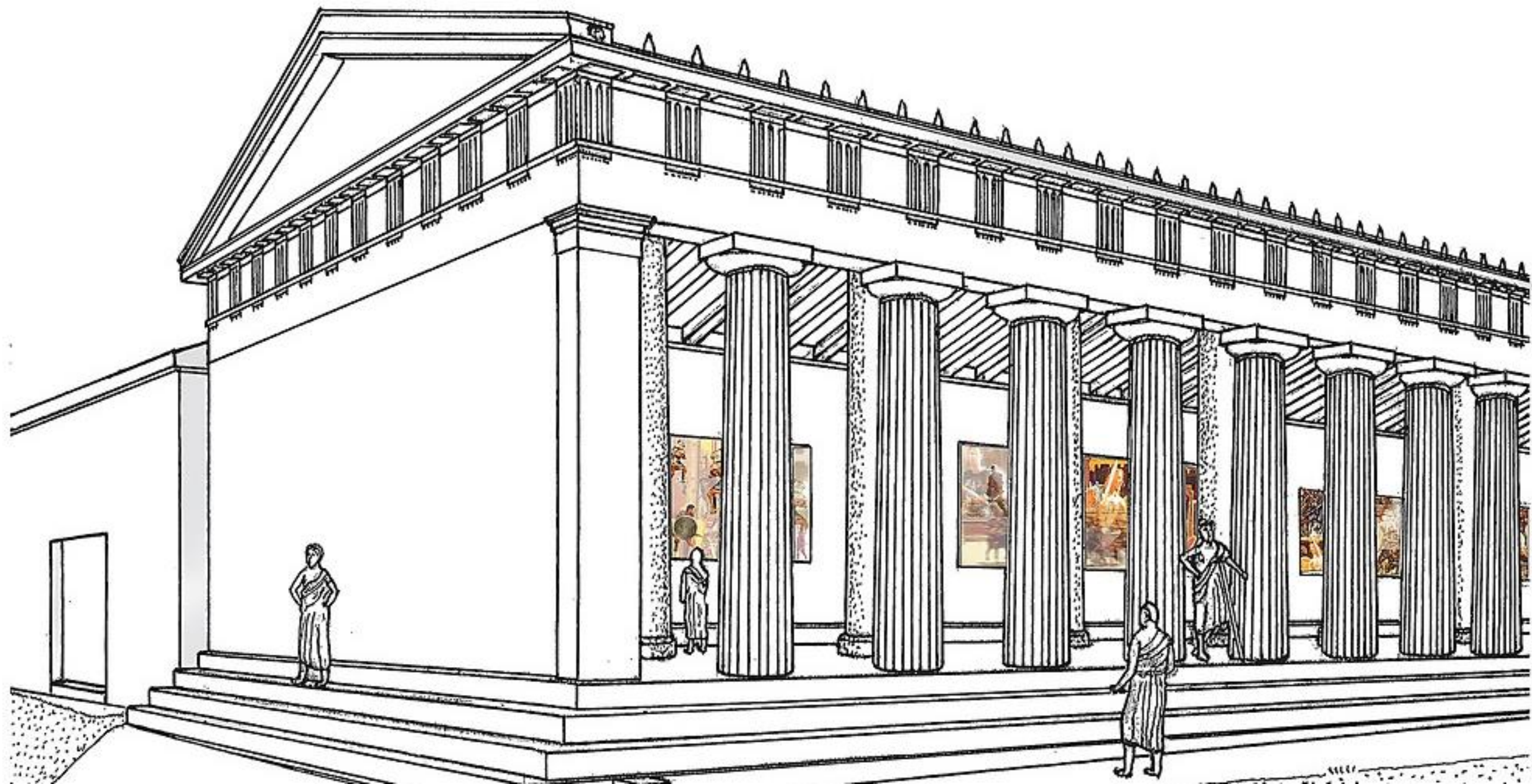
END OF V CENT. B.C.

W.B.D., JR.
1982
J. TRAVLOS
1970

Παυσανίας (1.15.1):

- α. Μάχη Αθηναίων - Σπαρτιατών στην Οινόη του Άργους (461-452 π.Χ.;
- β. Αμαζονομαχία «στον μεσαίο τοίχο»: Αριστοφάνης, *Λυσιστράτη* (στ. 678-679): έργον Μίκωνος.
- γ. *Ιλίου Πέρσις* (Πολύγνωτος [Πλούταρχος κλπ]).
- δ. Μάχη Μαραθώνος (Μίκων ή Πάναινος).

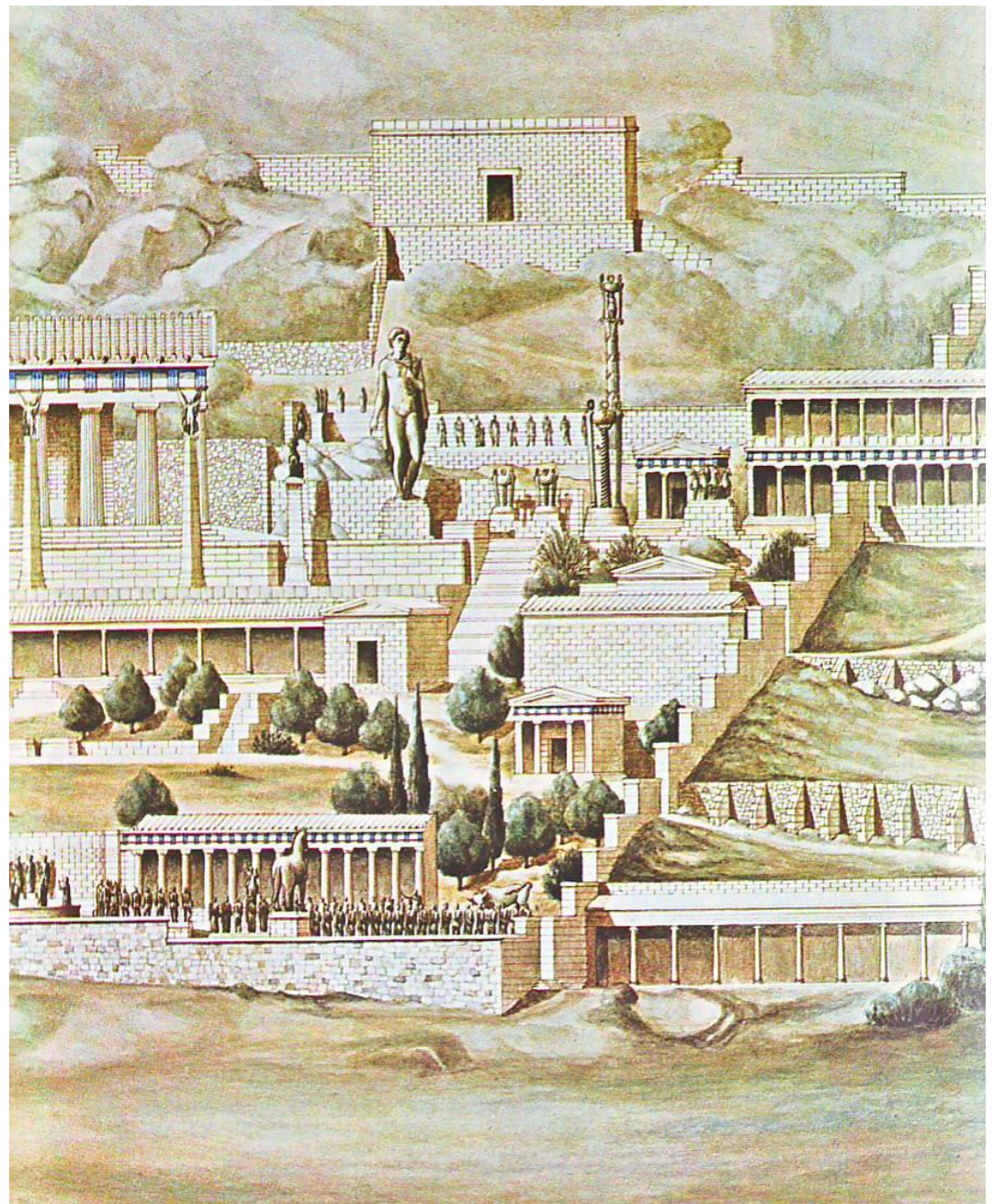
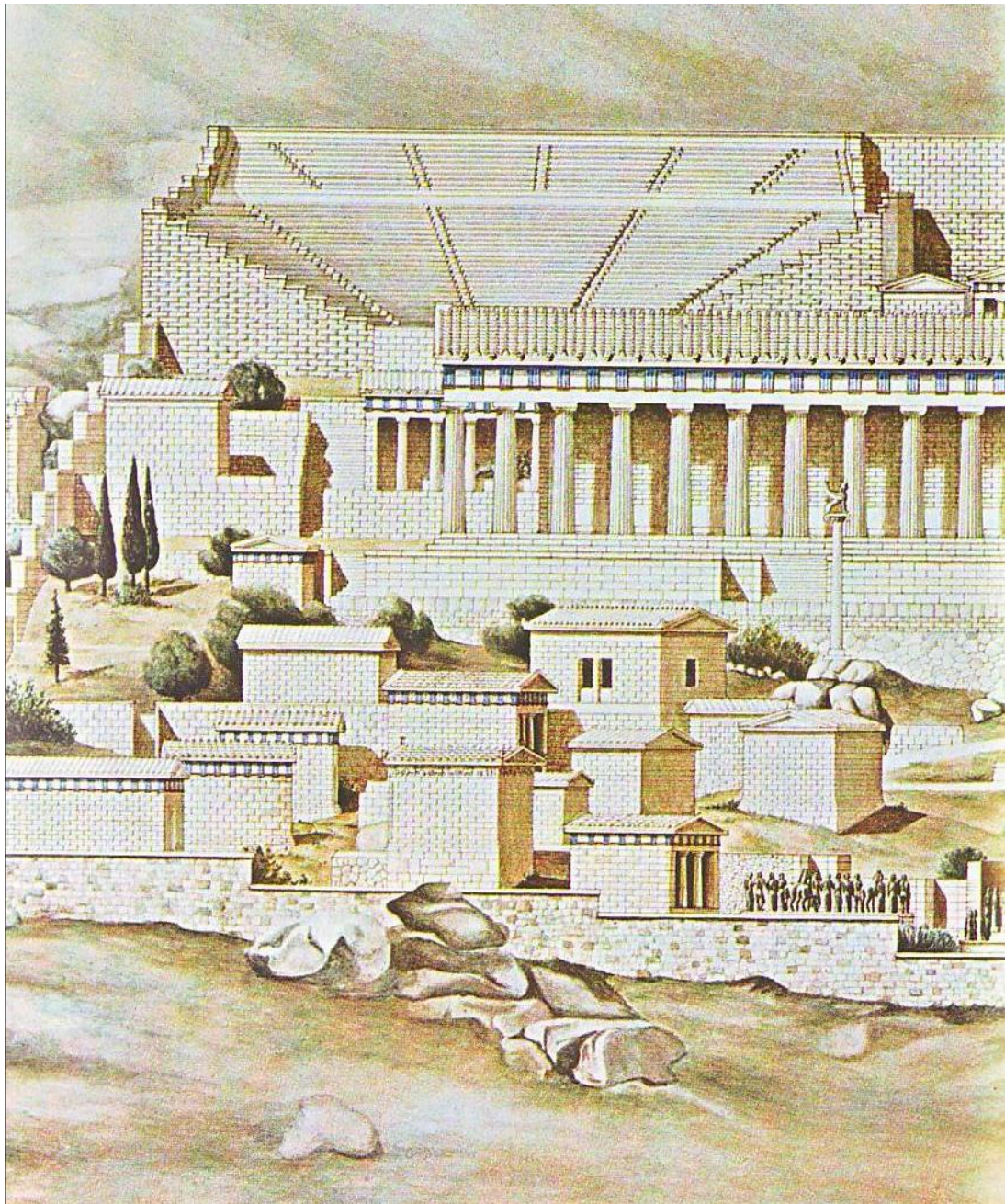

Αττικός ερυθρόμορφος κρατήρας.
Περ. 480 π.Χ.

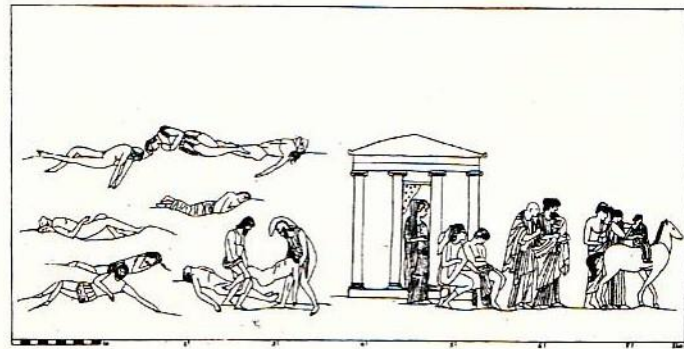
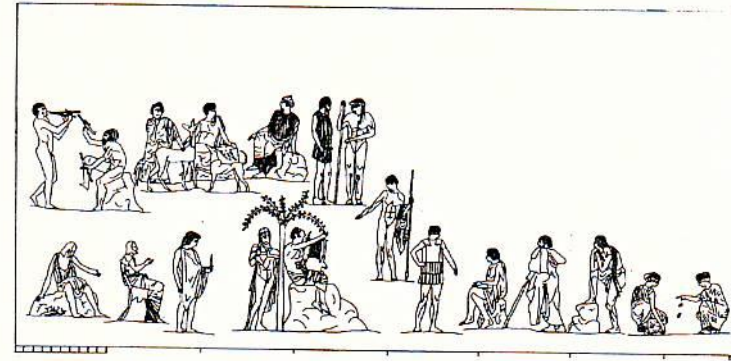
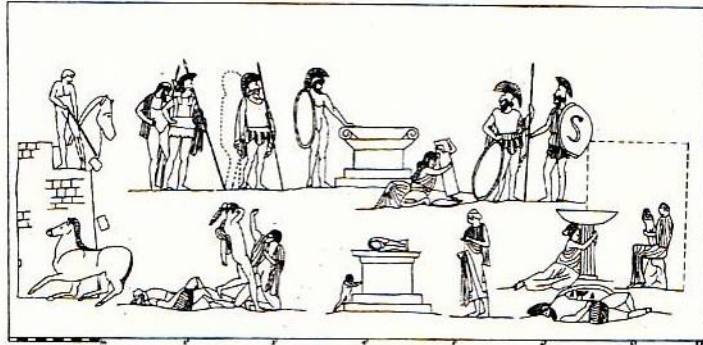
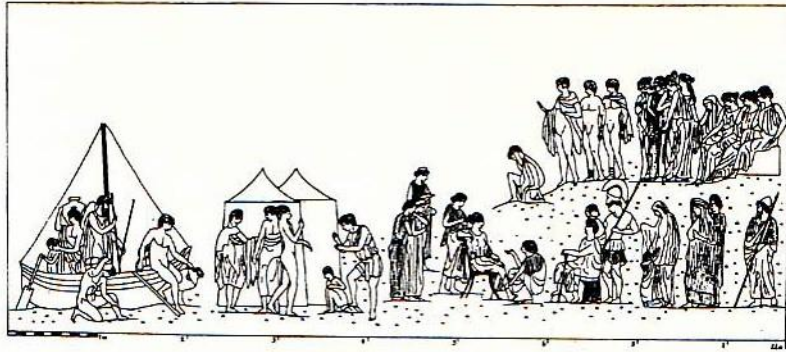
Πανακοθήκη Προπυλαίων:

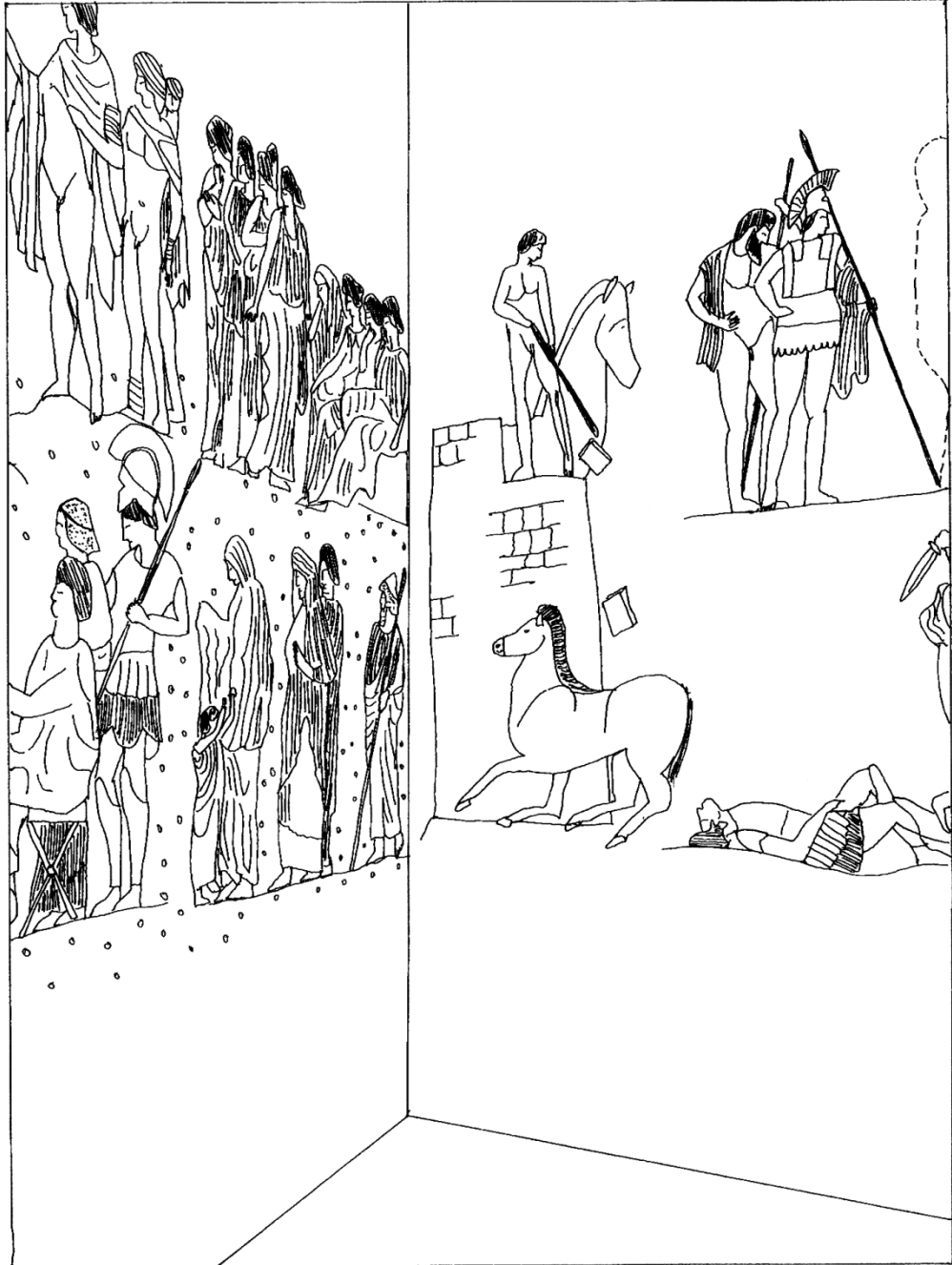
- Αίθουσα με «γραφάς»
- Διομήδης με Παλλάδιον
- Οδυσσεύς και Φιλοκτήτης
- Ορέστης και Αίγισθος
- Θυσία της Πολυξένης
- Πολύγνωτος: Αχιλλεύς στη Σκύρο, Οδυσσέας και Ναυσικά

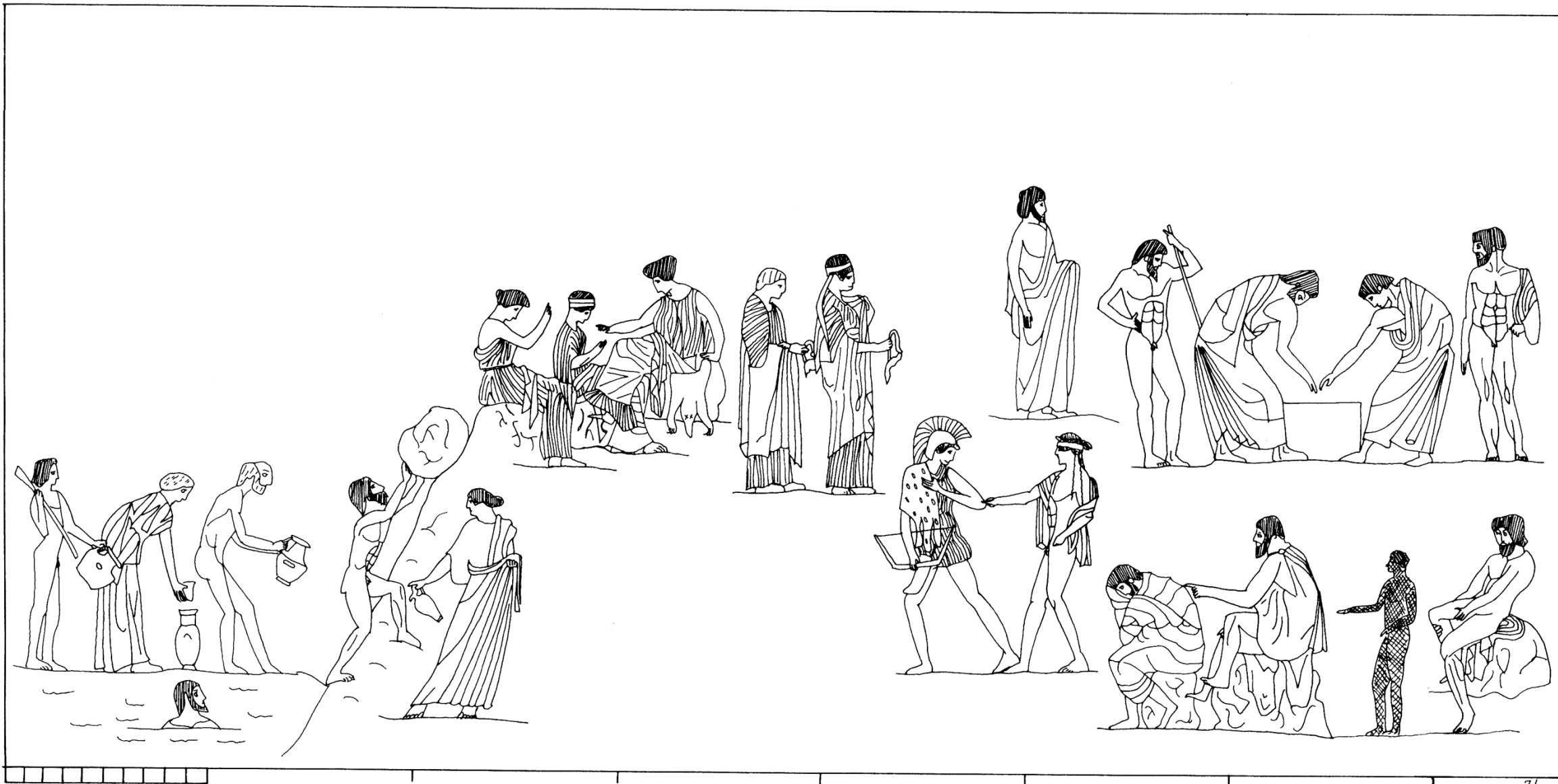

Ιλίου Πέρσις

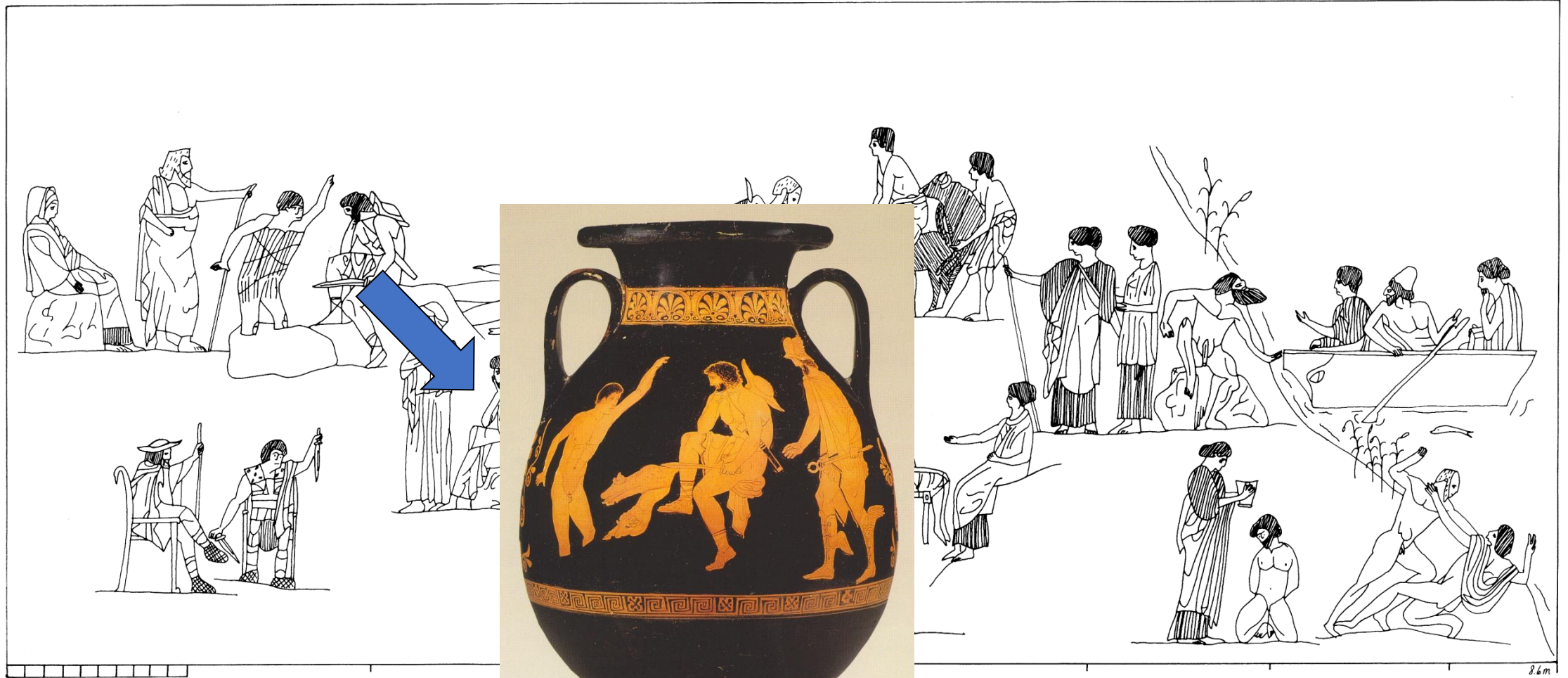

Nékuia

Νέκυια

Ερυθρόμορφος
κρατήρας (Α΄ όψη).
π. 460 π.Χ.

Ερυθρόμορφος
κρατήρας (Β' όψη).
π. 460 π.Χ.

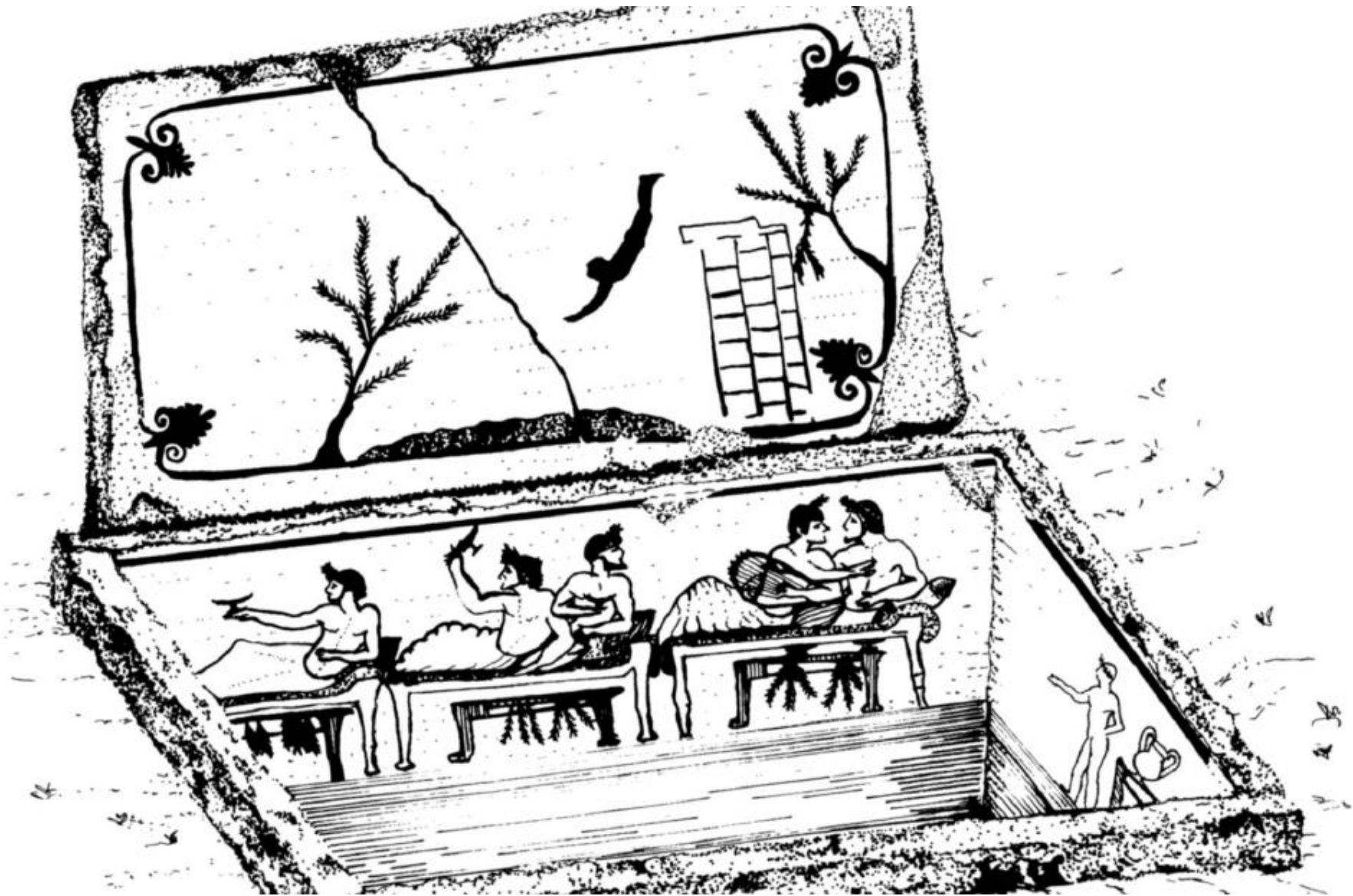
Ο Τάφος του Βουτηχτή

A topographic map of the Mediterranean region, showing the Balkan Peninsula, the Aegean Sea, and the island of Crete. A yellow dot is placed on the northern coast of Crete, with the label "Ποσειδωνία" next to it. The map uses a color gradient from green to brown to represent elevation, and blue for the sea. The label is in yellow text.

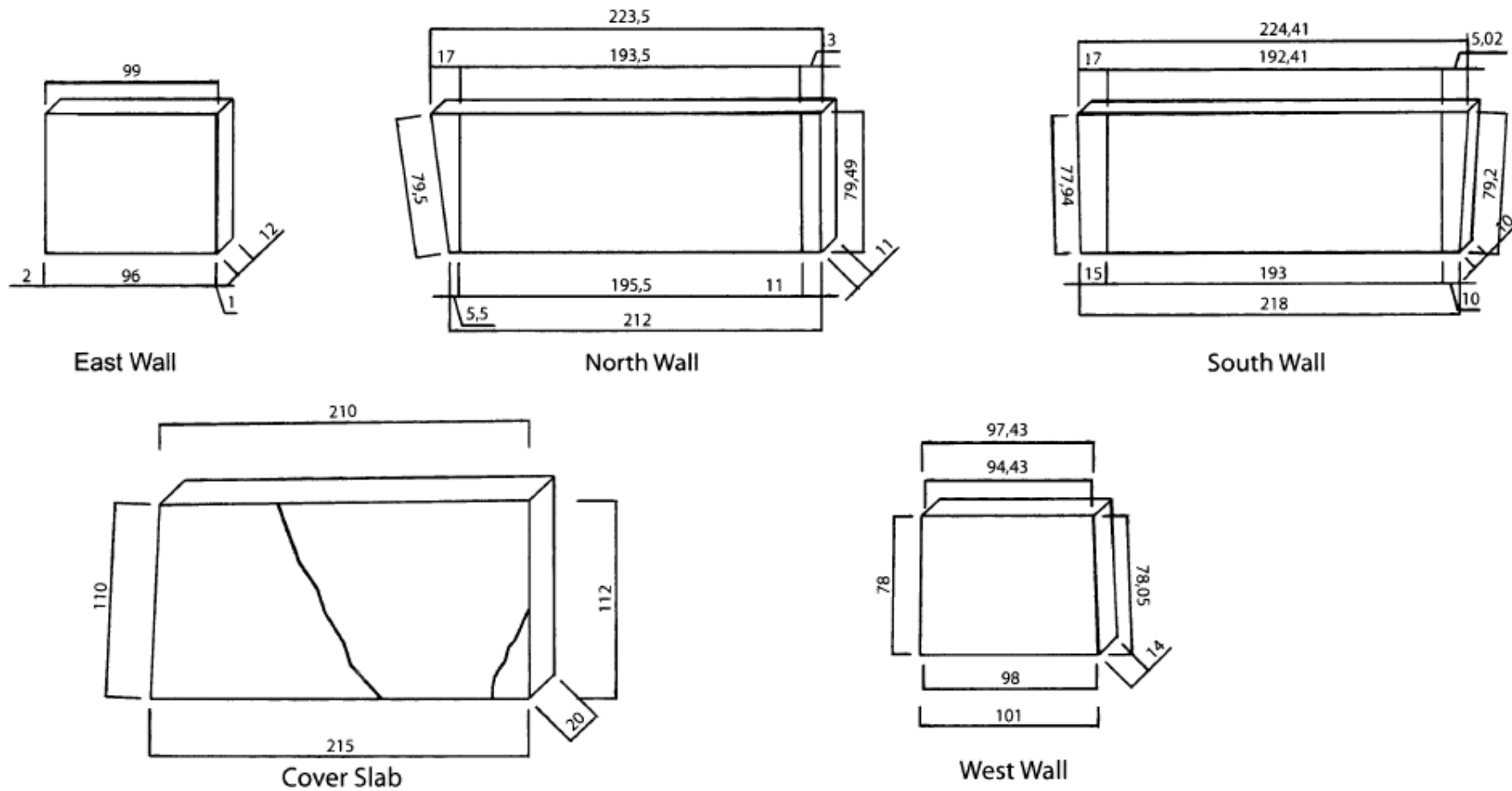
● Ποσειδωνία

Τάφος του «βουτηχτή», Ποσειδωνία (Ιταλία).
π. 480-470 π.Χ.

Τάφος του «βουτηχτή», Ποσειδωνία (Ιταλία).
π. 480-470 π.Χ.

Τάφος του «βουτηχτή», Ποσειδωνία (Ιταλία).
π. 480-470 π.Χ.

